

УДК 591.615.

Павленова О. Ю.

АКЛІМАТИЗАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЛАНІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ В ЗАПОВІДНИКУ «ЄЛАНЕЦЬКИЙ СТЕП»

У статті описується акліматизаційний процес лані європейської в заповіднику «Єланецький степ», а саме адаптація цього виду тварин до елементів чужого для них клімату і нового біоценозу та динаміка його чисельності, а також подаються пропозиції щодо поліпшення акліматизаційної роботи з ними.

В усьому світі об'єктами акліматизації - цілеспрямованої і випадкової, вдалої чи невдалої - стала велика кількість видів ссавців. З групи

парнокопитних особливо багато видів було використано для акліматизації родини порожнисторогих (26 видів) і оленячих (18 видів).

Акліматизація становить великий науковий і практичний інтерес, оскільки живуть і розмножуються ці типові представники лісів і парків у відкритому південному посушливому степу. У державному природному заповіднику «Єланецький степ» - це лані, бізони, кулани, олені плямісті, муфлони. Ці види тварин були завезені в заповідник з метою урізноманітнити тваринний світ даної місцевості.

Особливо цікавою виявилася біологія ланей, тому що цей вид тварин краще, ніж інші види, акліматизувався в умовах заповідника «Єланецький степ».

Лань європейська (*Dama dama* L.) належить до групи парнокопитні (*Artiodactyla*), підгрупи жуйні (*Ruminantia*), родини олені (*Cervidae*), підродини справжні олені (*Cervinae*). Статура струнка. Довжина тіла 130-160 см, висота в холці близько 100 см, хвіст 16-18 см, маса 40-80 кг. Забарвлення влітку руде з білими плямами, взимку сірувато-буре. В ділянці статевого отвору - довгий пучок волосся. Роги в самців лопатоподібно розширені [1].

У минулому лань була поширена в середземноморських країнах Південної Європи (Південній Франції, Греції, Італії та ін.), Північно-Західній Африці, Малій Азії (Сирії, Палестині, Ірані, Іраку, Месопотамії). Однак винищення, вторинне завезення і акліматизація її в Європі та Північній Америці почалися близько 200 років тому. Завдяки штучному розселенню лань дуже поширена у світі (живе в 38 країнах шести континентів). Вона добре пристосувалася до існування в різних умовах - від тропіків до помірно холодного клімату, але погано переносить багатосніжність, чим пояснюється невдала акліматизація в ряді країн, наприклад у Норвегії.

Лані в заповіднику «Єланецький степ» цілий рік живуть під відкритим небом, постійно відчуваючи безпосередній вплив місцевого клімату, ґрунтів, рослинності та інших факторів природного історично сформованого комплексу. Отже, щоб зрозуміти, як адаптуються акліматизанти до основних елементів чужого для них клімату і нового біоценозу, необхідно описати умови, в яких живуть ці тварини.

Клімат даної території помірно континентальний і характеризується теплим тривалим літом, малосніжною зимою, дефіцитом вологи, частими посухами та суховіями.

Середня температура січня становить 4-5 °С морозу, а липня - 21-22 °С тепла. Максимальна температура (липень) досягає +38 °С, мінімальна (січень) - мінус 23 °С. Середня тривалість безморозного періоду на ґрунті становить 150-160 діб, а у повітрі - 170-185 діб. Вегетаційний період

триває 215-220 діб. Заморозки закінчуються в кінці березня - на початку травня, а починаються у другій половині вересня - першій декаді жовтня [2].

Для тварин південного походження найбільше значення має кліматичний режим зимового періоду, тому на ньому зупинимося докладніше.

Зимовим періодом у заповіднику треба вважати першу половину грудня - початок березня, усього близько 90 днів. Поряд зі значними підвищеннями температури до +13,8 °С, часто спостерігається і її різке зниження до -23 °С. Такі температурні коливання вказують на дуже мінливу зимову погоду, що створює доволі важкі умови для зимівлі південних тварин. При низьких температурах відносна вологість підвищується до 80%, що сприяє утворенню холодних зимових туманів і ожеледиць, а також вітрів, які рідко припиняються, переважно північного і північно-східного напрямків із середньою швидкістю 5,3 м/с. Іноді швидкість вітру досягає 20 м/с.

Серйозним екологічним фактором зимового часу є сніговий покрив. Він з'являється в середині грудня і зникає на початку березня. Висота снігового покриву досягає в середньому 5 см. Слабко захищений сніговим покривом ґрунт навіть при відносно невеликих і нетривалих морозах може промерзати на глибину до 54 см. У зимовий період часто трапляються значні підвищення температури, що призводить до відлиг.

Середньорічна сума опадів становить 438 мм, найбільша їх кількість (до 300 мм), переважно у вигляді злив, припадає на теплу пору року, особливо на червень і липень. Для другої половини літа характерні сухість повітря і суховії. Відносна вологість повітря в цей період може дорівнювати 30 % і менше. Весни також часто бувають посушливими. Південно-східні вітри, що трапляються в цей час, теж нерідко приносять суховії, навіть пилові бурі. В середньому на рік припадає 16-20 днів з суховіями. Для степових тварин субтропічного поясу Землі найбільш придатним періодом тут є жарке і сухе літо.

Заповідник розташований на межі Азово-Причорноморської провінції північностепових чорноземів звичайних та південних чорноземів. Найпоширенішими ґрунтами є чорноземи звичайні слабко-, середньо- та сильнозміті неглибокі малогумусні. На лесах чорноземи щербенисті сильнозміті на елювії карбонатних порід, виходи лесів та елювію вапняків.

У рослинному покриві заповідника переважають риси справжніх степів, але він порушений в загоні. Спостерігаються плями полину австрійського і синця, цьому сприяє цілорічне утримування копитних, у тому числі ланей у великому загоні площею 90 га в напіввілних умовах.

У 1982 р. в заповідник «Єланецький степ» було завезено 4 особини лані європейської із заповідника «Асканія-Нова». За період з 1982 по 2000 р. поголів'я ланей збільшилося в 7 разів (таблиця). Уперше приплід від ланей був отриманий у 1984 р.

Наші спостереження за акліматизантами показали, що влітку самки з телятами ходять окремо чи невеликими групами; самці тримаються табунками по кілька голів. У серпні самки з самцями об'єднуються. Пасуться частіше ранком і ввечері. Улітку регулярно відвідують водопій. При випаданні снігу звичайно не відходять від годівниць.

Гін у ланей у заповіднику спостерігається у другій половині вересня - першій половині жовтня. У цей час самці приєднуються до самок і відганяють молодих самців. Беруть участь у гоні самці, які досягають 4-літнього віку і самки 2-3-літнього віку. У період гону самці видають уривчасті гортанні звуки і вступають у турнірні бої. Вагітність триває 7,5-8 місяців. Народжується 1 теля в травні - червні (появи 2 телят від однієї самки в заповіднику не зареєстровано). Перед пологами самка відокремлюється від череди, потім протягом тижня пасеться недалеко від теляти, яке у перші дні майже весь час лежить у густій траві. Через тиждень самка з телям приєднується до череди. У місячному віці теля починає їсти траву, але продовжує харчуватись молоком матері до 4-5 місяців.

Дорослі самці скидають роги в квітні; до серпня нові роги досягають повного розвитку. Найбільш розвинені роги у 5-7-річних самців. Тривалість життя лані 25-30 років [1].

Слід звернути увагу на годівлю ланей в заповіднику «Єланецький степ». За нашими спостереженнями, вони споживають переважно степовий корм, не користуються, за рідкісним винятком, укриттями від холоду і спеки, залишаються дикими, а турбота з боку людини полягає тільки в забезпеченні їх кормами взимку і водою. Невибагливість ланей до корму можна спостерігати в посушливий час - у липні. В оленів плямистих (якщо їх не підгодовували) спостерігалось різке схуднення і навіть падіж, а гін протікав в'яло й у нехарактерний термін, у лані схуднення виражене слабкіше, а гін протікає нормально. Це пояснюється невеликим ротом у лані з тоншими і рухли-

вішими губами, ніж в оленя, що дозволяє лані скушувати рослинність більш низько і харчуватися дрібними трав'янистими пагонами, а отже, краще використовувати залишки сухої рослинності і молоду траву, яка тільки починає відростати. Ця особливість пояснює велику пластичність ланей у порівнянні з іншими копитними.

Нижче наводимо зимові добові раціони лані європейської в заповіднику «Єланецький степ». Він складається з таких кормів:

- грубі (сіно степове, сіно люцернове) - 6 кг;
- соковиті (кормовий буряк, кормовий гарбуз) - 2 кг;
- концентровані (дєрть ячмінна, просяна, зерно ячменю, овес) - 0,5 кг;
- мінеральні (сіль, крейда) - 30 г.

Усього кормових одиниць - 3,32 кг, перетравного протеїну - 0,28 кг.

Для досліджуваних тварин характерна ще одна особливість - негативні наслідки спорідненого розведення (інбридінгу) у лані виражені не різко. Відомо, що протягом останніх 20 років цей вид тварин у заповіднику «Єланецький степ» розводять без завезення нових плідників. Хворіють лані рідко, про що свідчать багаторічні дані в заповіднику «Асканія-Нова» [3].

Варто підкреслити, що акліматизаційний процес, незважаючи на його антропогенний початок, здійснюється нормально зі своїми закономірностями. Основні з них проявляються в динаміці чисельності поголів'я, про що свідчить запропонована нижче таблиця.

Таблиця. Чисельність лані європейської в заповіднику «Єланецький степ»

Рік	Загальна кількість	Дорослих		Народилося
		самок	самців	
1982	4	2	2	-
2000	28	12	8	8

Проаналізувавши дані таблиці, ми вважаємо, що в заповіднику вже сформувалася популяція лані європейської. Отже, досліджуваний вид тварин може бути акліматизований у всій степовій зоні України. А подальша успішна акліматизаційна робота з ними в заповіднику «Єланецький степ» залежить від завезення нових плідників.

1. Биологический энциклопедический словарь / Под ред. Гилярова И. М. - М.: Сов. энциклопедия, 1986 - 625 с.

2. Літопис природи державного природного заповідника «Єланецький степ». - Калинівка, 2000. - Т. 4. - 102 с.

3. Салганский А. А., Слесь И. С. и др. Зоопарк «Асканія-Нова» (опыт акклиматизации диких копытных и страусов). - К: Государственное издательство с/х литературы УССР, 1963. - 305 с.

H. Yu. Pavlenova

ACCLIMATIZATION PROCESS OF DOES EUROPEAN IN THE RESERVE "ELANETSKAYA STEPPE"

In the clause the characteristic acclimatization process doe european in reserve "Elanetskaya steppe" gives, namely adaptation of this kind of animals to elements another's for them of a climate and new to them biota and dynamics of his number, and also the offers concerning improvement acclimatization work with them move.